

Мультидисциплінарне дослідження зловживання алкогольними напоями з позицій фармацевтичного права та судової фармації

Multidisciplinary Study of Alcohol Abuse from the Perspective of Pharmaceutical Law and Forensic Pharmacy

Валентин Шаповалов (Valentyn Shapovalov), Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor, Private Scientific Institution “Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law”, President, Ukraine

Аліна Осинцева (Alina Osyntseva), PhD in Pharmaceutical Sciences, Assistant Professor, Lviv Medical University, Public Organization “Association of Medical and Pharmaceutical Law”, both – Ukraine

Олександр Вейц (Oleksandr Veits), PhD in Economics, Private Scientific Institution “Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law”, Head of Scientific Division, Ukraine

Анатолій Деркач (Anatolii Derkach), PhD in Pharmaceutical Sciences, Associate Professor, Private Scientific Institution “Scientific and Research University of Medical and Pharmaceutical Law”, Head of Scientific Division, Ukraine

*Corresponding author: Alina Osyntseva

Received: February 29, 2024

Published: March 31, 2024

Анотація. Мультидисциплінарні дослідження та дані ВООЗ свідчать, про те, що зловживання алкоголем є причиною більш ніж 200 захворювань, більше 3 мільйонів летальних випадків щороку в країнах світу. Окрім наслідків для здоров'я, шкідливе вживання алкоголю приносить значні соціально-економічні та медико-фармацевтичні збитки окремим громадянам, сім'ям та суспільству. Узагальнено картину споживання (пиво, вино, спиртовмісні напої, фальсифіковані алкогольні напої) в країнах світу у населення віком від 15 років. Вивчено судово-фармацевтичну практику. Запропоновано нормотворчі заходи задля посилення кримінальної відповідальності злочинців за частиною 3 статті 204 КК України. Проведено огляд препаратів для фармакотерапії алкогольної адикції. Зроблено висновок про необхідність невідкладних заходів для протидії негативним наслідкам вживання алкоголю в Україні. Результати мультидисциплінарних досліджень авторів наголошують на необхідності невідкладних заходів для

зменшення шкідливих наслідків вживання алкоголю на рівні громадян, сімей та суспільства в цілому. Заходи мають спрямовуватися на зменшення випадків зловживання алкоголем, підвищення загального рівня здоров'я населення, зниження смертності, інвалідизації, зменшення соціально-економічних та медико-фармацевтичних втрат для суспільства. Систематичне впровадження превентивних програм, освітніх та інформаційних заходів, підтримка національних стратегій з контролю за алкогольним споживанням, забезпечення доступності медико-фармацевтичної, психологічної допомоги допоможуть сприяти значному зменшенню проблеми алкогольної адикції для здоров'я та суспільства.

Ключові слова: фармацевтичне право, медичне право, судова фармація, зловживання, обіг, алкогольні напої, фальсифікований алкоголь, кримінальна відповідальність, алкогольна адикція, фармакотерапія.

Abstract. Multidisciplinary studies and WHO data show that alcohol abuse is the cause of more than 200 diseases, more than 3 million deaths every year in the world. In addition to health consequences, the harmful use of alcohol brings significant socio-economic and medico-pharmaceutical losses to individual citizens, families, and society. The picture of consumption (beer, wine, alcoholic beverages, falsified alcoholic beverages) in the countries of the world among the population aged

15 and over is summarized. Forensic pharmaceutical practice was studied. Normative measures are proposed to strengthen the criminal liability of criminals under Part 3 of Article 204 of the Criminal Code of Ukraine. A review of drugs for the pharmacotherapy of alcohol addiction was conducted. A conclusion was made about the need for urgent measures to counteract the negative consequences of alcohol consumption in Ukraine. The results of the authors' multidisciplinary

research emphasize the need for urgent measures to reduce the harmful effects of alcohol consumption at the level of citizens, families, and society as a whole. Measures should be aimed at reducing cases of alcohol abuse, improving the general level of population health, reducing mortality, disability, and reducing social and economic, medical and pharmaceutical losses for society. Systematic implementation of preventive programs, educational and information measures, support of

national strategies for controlling alcohol consumption, ensuring the availability of medical and pharmaceutical, psychological help will contribute to a significant reduction of the problem of alcohol addiction for health and society.

Keywords: pharmaceutical law, medical law, forensic pharmacy, abuse, circulation, alcoholic beverages, adulterated alcohol, criminal responsibility, alcohol addiction, pharmacotherapy.

Вступ. Життя, здоров'я та працездатність є найвищою соціальною цінністю кожного громадянина [1-3]. Правоохоронні і контролюючі органи уповноважені державою забезпечувати обіг у сфері торгівлі, охорони здоров'я якісних та безпечних продуктів харчування, алкогольних напоїв та лікарських засобів [4-6].

Сучасні мультидисциплінарні дослідження авторів статті свідчать про те, що зловживання алкогольними напоями (включаючи фальсифікованими) знаходиться у причинно-наслідкових зв'язках із розладами здоров'я [7, 8], поширенням злочинності (вбивства, дорожньо-транспортні пригоди, насильство в сім'ї, хуліганські дії, тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, крадіжки, грабежі та ін.) [9-16].

За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, внаслідок зловживання алкоголем [17-19]:

- ❖ 28% смертей, які відбуваються через травми, отримані в дорожньо-транспортних пригодках, ДТП, нанесення собі шкоди та міжособистісне насилля;
- ❖ 21% смертей – через порушення травлення;
- ❖ 19% смертей – через серцево-судинні захворювання;
- ❖ 32% смертей – від інфекційних і онкологічних хвороб, психоневрологічних та інших розладів здоров'я.

Разом з тим, висновки досліджень експертів ВООЗ свідчать, що [19, 20]:

- ✓ причиною більш ніж 200 захворювань, розладів здоров'я і травм саме у громадян, які зловживають алкоголем;
- ✓ більше 3 мільйонів летальних випадків щороку в країнах світу, це є наслідком шкідливого вживання алкогольних напоїв (5,3% від усіх смертей);
- ✓ загалом 5,1% глобального тягаря захворювань і травм припадає на алкоголь, вимірний у роках життя з поправкою на інвалідність (DALY);
- ✓ окрім наслідків для здоров'я, шкідливе вживання алкоголю приносить значні соціально-економічні та медико-фармацевтичні збитки окремим громадянам, сім'ям та суспільству;
- ✓ серед найбільш працездатної частини населення віком 20-39 років приблизно 13,5% від загальної кількості смертей серед громадян припадає на зловживання алкогольними напоями;
- ✓ зловживання алкогольними напоями з підліткового і молодіжного віку призводить до інвалідизації, розвитку супутніх розладів здоров'я і летальним випадкам;
- ✓ встановлено причинно-наслідковий зв'язок між шкідливим вживанням алкогольними напоями та рядом психічних і поведінкових розладів, інших неінфекційних станів і поширенням травматизму.

Проблемі медико-фармацевтичного, кримінально-правового і соціально-економічного вивчення поширення розладів здоров'я (отруєння, адикції, COVID-19, інфекційні, психоневрологічні, серцево-судинні та ін.) внаслідок зловживання алкогольними напоями (включаючи фальсифікованими), розробці складу нових лікарських засобів та схем фармакотерапії для відповідних контингентів пацієнтів в різні роки були присвячені публікації Лінського І.В., Гайдучка І.Г., Шаповалової В.О., Чуєва Ю.Ф., Галацан О.В., Зброжек С.О., Рябухи О.І., Сосіна І.К., Осинцевої А.О., Гудзенка А.О., Шаповалова В.В. та інших вчених [21-47].

Проте мультидисциплінарного судово-фармацевтичного, судово-психіатричного, судово-наркологічного, кримінально-правового вивчення зловживання алкогольними напоями (включаючи фальсифікованими) дотепер не проводилося.

Метою роботи було провести мультидисциплінарне вивчення зловживання (обігу) алкогольними напоями (включаючи фальсифікованими) на тлі причинно-наслідкових зв'язків із розладами здоров'я, поширенням злочинності та медико-фармацевтичною допомогою.

Матеріали та методи. Мультидисциплінарний характер дослідження включав проведення судово-фармацевтичного, судово-медичного, кримінально-правового, судово-наркологічного вивчення матеріалів наукової літератури, джерел наукометричних баз даних, інтернет-сайтів, судово-фармацевтичної практики за темою роботи [48-55]. Мультидисциплінарні дослідження авторів роботи спрямовані на:

- ❖ судово-фармацевтичний моніторинг рівня і масштабів незаконного обігу фальсифікованих алкогольних напоїв в Україні;
- ❖ розробку медико-фармацевтичних методик і схем фармакотерапії для пацієнтів із алкогольною адикцією;
- ❖ оцінку кримінально-правових і соціально-економічних наслідків зловживання алкоголем та шкідливого впливу на організм людини;
- ❖ поширення науково-практичної інформації соціуму про наслідки алкогольної адикції;
- ❖ удосконалення законодавства у сфері протидії незаконного обігу фальсифікованих алкогольних напоїв та зловживання ними.

При виконанні дослідження використовувались нормативний, документальний, ретроспективний, судово-фармацевтичний, табличний методи аналізу.

Тема статті є фрагментом науково-дослідних робіт Приватної наукової установи «Науково-дослідний університет медичного та фармацевтичного права» за темою «Мультидисциплінарне дослідження посттравматичних стресових розладів під час війни серед пацієнтів (насамперед комбатантів)» (номер державної реєстрації 0124U002540, термін виконання 2024-2029); ВНПЗ Львівського медичного університету (ТзОВ «Львівський медичний інститут») за темою «Удосконалення системи обігу ліків під час фармакотерапії на засадах доказової і судової фармації, організації, технології, біофармації та фармацевтичного права» (номер державної реєстрації 0120U105348, термін виконання 2021-2026); Харківської медичної академії післядипломної освіти за темами «Удосконалення організаційно-правової процедури забезпечення ліками пацієнтів з позиції судової фармації, організації і управління фармацією» (номер державної реєстрації 0116U003137, термін виконання 2016–2020 рр.) та «Фармацевтичне та медичне право: інтегровані підходи до системи обігу ліків з позиції судової фармації та організації фармацевтичної справи» (номер державної реєстрації 0121 U000031, термін виконання 2021-2026 рр.).

Результати та їх обговорення. Проблемою сфери охорони здоров'я став цироз печінки, що найчастіше розвивається на тлі надмірної і тривалої алкогольної інтоксикації та вірусних гепатитів В, С, D. Печінка зазнає найбільшого ураження тканин через зловживання алкоголю, оскільки це основне місце метаболізму етанолу. Серед тих, хто п'є, приблизно у 35 % хворих розвивається прогресуюча хвороба печінки, оскільки низка модифікаторів захворювання загострює, уповільнює або запобігає прогресуванню алкогольної хвороби печінки [56], що може проявитися внаслідок:

- ✓ аутоімунних уражень;
- ✓ гемохроматозу;
- ✓ гепатолентикулярна дегенерація;
- ✓ застійна серцева недостатність;
- ✓ лікарських інтоксикацій;
- ✓ неалкогольна жирова хвороба печінки;
- ✓ Спадкове порушення обміну речовин тощо.

Виходячи з причини, цироз печінки класифікується як [57]:

- ❖ алкогільний цироз;
- ❖ вірусний цироз печінки;
- ❖ вторинний біліарний;
- ❖ застійний;
- ❖ інфекційний (сифіліс, шистосомоз, саркоїдоз);
- ❖ криптогенний;
- ❖ лікарський;
- ❖ метаболічний.

Досліджено категорії психоактивних речовин – пиво, вино, спиртвмісні напої, фальсифіковані алкогільні напої. Варто зауважити, що серед обраних країн світу споживання у громадян України складає (Табл. 1) [58-61]:

- ❖ 52% спиртвмісні напої;
- ❖ 42% пиво;
- ❖ 5% вино;
- ❖ 1 % фальсифіковані алкогільні напої.

Таблиця 1. Картина споживання (пиво, вино, спиртвмісні напої, фальсифіковані алкогільні напої) в країнах світу у населення віком від 15 років.

Назва країни	Пиво, %	Вино, %	Спиртовмісні напої, %	Фальсифіковані алкогільні напої, %
Україна	42%	5%	52%	1%
Польща	56%	8%	36%	-
Німеччина	53%	28%	19%	-
США	47%	18%	35%	-

Заклади охорони здоров'я надають хворим з алкогільною адикцією медико-фармацевтичну допомогу. Правоохоронні органи припиняють діяльність незаконного обігу фальсифікованої алкогільної продукції та зловживання психоактивних речовин. Так, у Черкаській обласній прокуратурі 01.02.2024 відбулася нарада за підсумками роботи правоохоронних органів за 2023 р. Зазначено про першочергові завдання, які потребують вирішення, а саме [62]:

- посилення боротьби з корупцією та організованою злочинністю, захист економічних інтересів держави в умовах воєнного стану;
- кожен факт порушення законодавства у бюджетній системі повинен отримати принципову оцінку;
- посилити інтенсивність роботи з протидії наркозлочинності, злочинам, які вчиняються за допомогою Інтернету, боротьби з контрабандою та контрафактом;
- над пріоритетом у роботі - захист прав дітей. Черкаська область увійшла до 6-ти регіонів, де реалізується Пілотний проєкт з імплементації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини;
- суспільство потребує підтримки й захисту, тому прокуратура повинна максимально взаємодіяти з громадськістю та медіа, бути відкритим до спілкування і роботи, щоб кожна людина відчувала, що прокуратура стоїть на захисті її прав.

Про порушення економічних інтересів держави в умовах воєнного стану свідчать приклади із судово-фармацевтичної практики (№1-10), які вказують на небезпеку суспільству, громадянам їх здоров'ю, працездатності тривалістю життя, внаслідок незаконного обігу фальсифікованих алкогільних напоїв.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №1. Слідчим СУ ГУНП в Харківській області за процесуального керівництва прокуратури Харківської області повідомлено про підозру 57-річному чоловіку за фактом незаконного збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, вчиненого за попередньою змовою групою осіб за ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 204 КК України [63].

Під час досудового слідства було встановлено, що 13 лютого 2024 року за оперативного супроводу співробітників Управління СБУ в Харківській області виявлено і затримано групу громадян. Припинено незаконний обіг (зберігання, перевезення, збут) підпільного цеху у м. Харкові з незаконного виробництва фальсифікованого алкоголю (горілка, коньяк, віскі під виглядом відомих світових брендів). За результатами проведення обшуків вилучено понад 45 тон рідини з характерним запахом спирту, понад 11 000 літрів готової лікєро-горілкової продукції на загальну суму понад 6 млн гривень, обладнання для виготовлення фальсифікату, тару, вантажні та легкові транспортні засоби, напівпричепа, засоби зв'язку, грошові кошти. По завершенню проведення обшуків одному з фігурантів – 57-річному мешканцю Харкова – вже повідомлено про підозру. Вживаються заходи щодо притягнення до відповідальності інших співучасників злочинної діяльності.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №2. Прокурор Черкаської обласної прокуратури скерував до суду обвинувальний акт стосовно жителя міста Кам'янки за фактом незаконного придбання з метою збуту, зберігання, а також збуту та транспортування з метою збуту незаконно виготовленого спирту етилового та алкогольних напоїв за ч. 1 ст. 204 КК України [64].

Досудове розслідування в кримінальному провадженні здійснював слідчий СВ Черкаського РУП ГУНП в Черкаській області, оперативний супровід – працівники УСР в Черкаській області ДСР НП України. Слідчим за процесуального керівництва прокуратури Черкаської обласної прокуратури було повідомлено про підозру жителю міста Кам'янки за фактом незаконного придбання з метою збуту, зберігання, а також збуту та транспортування з метою збуту незаконно виготовленого спирту етилового та алкогольних напоїв за ч. 1 ст. 204 КК України [65]. За даними слідства, 43-річний чоловік упродовж 2022-2023 років організував та налагодив схему, спрямовану на незаконне придбання та транспортування з метою збуту незаконно виготовленого спирту етилового та алкогольних напоїв. Вказані підакцизні товари злочинець зберігав за місцем свого проживання та в гаражному приміщенні, а в подальшому збував їх споживачам на території Черкаської області. У ході проведення санкціонованих обшуків з незаконного обігу вилучено понад 3 тисячі літрів спирту та алкогольних напоїв.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №3. Слідчим слідчого управління ГУНП в Дніпропетровській області за процесуального керівництва прокурора Дніпропетровської обласної прокуратури припинено діяльність організованої групи з незаконного виготовлення, зберігання, збуту, транспортування алкогольних напоїв та тютюнових виробів та порушено кримінальне провадження за ч. 3 ст. 28, ч. 1 і 3 ст. 204 КК України [66].

Під час досудового слідства було встановлено, що реалізуючи оперативно-розшукову справу співробітники Управління стратегічних розслідувань ГУНП в Дніпропетровській області та Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України на території м. Нікополь виявили організовану злочинну групу осіб, яка налагодила незаконний обіг (виготовлення, зберігання, облік, збут, продаж) та реалізацію підакцизних алкогольних напоїв. Тобто, 5-ро підозрюваних громадян облаштували підпільні цехи у нежитлових приміщеннях, де встановили обладнання, куди завезли сировину і тару для розливу, яку купували в мережі Інтернет. Виготовлену алкогольну продукцію маркували етикетками відомих українських брендів.

Крім цього, підозрювані реалізовували незаконно придбані тютюнові вироби без марок акцизного податку України. Оптовий та роздрібний збут (виготовлення, зберігання, реалізація, перевезення, облік) фальсифікату здійснювалась по всій території області, а орієнтовний щомісячний прибуток - становив 1 млн грн.

Під час проведення ряду санкціонованих судом обшуків виявлено та вилучено :

- ✓ 1500 літрів спирту;
- ✓ понад 12 тон готової до збуту алкогольної продукції;
- ✓ 120 тис. пачок тютюнових виробів;
- ✓ Спецобладнання;
- ✓ різні компоненти для виготовлення алкоголю;
- ✓ комп'ютерна техніка, мобільні телефони, чорнові записи;
- ✓ біля 900 тис грн. готівки у різних валютах.
- ✓ вартість вилученого – 15 млн. грн.

До суду скеровано клопотання про обрання підозрюваним запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою. Слідство триває.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №4. За публічного обвинувачення прокуратура Дніпропетровської обласної прокуратури 09.11.2023 року суд визнав винним громадянина України, мешканця м. Нікополь у порушенні правил безпеки дорожнього руху, що спричинило загибель кількох осіб за ч. 3 ст. 286 КК України [67]. Вироком суду злочинця смертельної ДТП засуджено до 10 років позбавлення волі з позбавленням права керувати транспортними засобами на 3 роки.

Під час розгляду справи у суді прокурором було доведено, що у грудні 2020 року засуджений, керуючи автомобілем у стані алкогольного сп'яніння, здійснив наїзд на подружжя літніх людей, які перетинали одну із вулиць м. Нікополь, внаслідок дорожньо-транспортної пригоди жінка померла дорогою до лікарні, а чоловік – у реанімаційному відділенні, тобто судово-медична експертиза встановила про причинно-наслідкові зв'язки скоєного ДТП у стані алкогольного сп'яніння і смертю 2- громадян. Під час судово-медичної експертизи було встановлено, що рівень алкоголю у крові засудженого перевищував норму в 17 разів. До набуття вироком законної сили засуджений громадянин перебуватиме під вартою.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №5. Прокурором Хмельницької обласної прокуратури 06.02.2024 р. направлено до суду обвинувальний акт стосовно мешканки Хмельниччини за фактом незаконного придбання, зберігання з метою збуту, а також збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв та тютюнових виробів за ч. 1 ст. 204 КК України [68].

Досудове розслідування та оперативний супровід здійснювався працівниками Управління СБУ в області. Під час досудового слідства було встановлено, що, що жінка продавала фальсифіковані алкогольні напої в магазинах на території Хмельницької області. За місцями зберігання та збуту алкогольної продукції співробітниками правоохоронних органів виявлено та вилучено із незаконного обігу:

- ✓ біля 500 літрів фальсифікованої алкогольної продукції під виглядом горілки, коньяку;
- ✓ понад 11 тисяч пачок цигарок різних найменувань;
- ✓ згідно до висновків судово-експертних і криміналістичних досліджень «алкогольні напої» та «тютюнові вироби» не відповідають вимогам ДСТУ, а обіг (продаж) на території України таких товарів законодавством заборонено.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №6. Прокурор Одеської обласної прокуратури 24.01.2024 року скерував до суду обвинувальний акт стосовно двох громадян - жителів Роздільнянського району за факти незаконного виготовлення та збуту алкогольних напоїв, що призвело до масового отруєння та смерті людей за ч. 3 ст. 204 КК України [69].

Під час слідством було встановлено, що у 2023 році оперативними співробітниками ТУ БЕБ ГУНП в Одеській області та УСБУ в Одеській області встановлено громадянина м. Одеси, який отримував гроші шляхом продажу (збуту) фальсифікованої алкогольної продукції, яку незаконно виготовляв у домашніх умовах з використанням небезпечного для життя метилового спирту, який заповував через мережу Інтернет, чим наносилася шкода економічним інтересам держави під час воєнного стану та шкода життю і здоров'ю громадян.

Придбавши метанол, чоловік незаконно виготовив алкогольні напої під виглядом горілки, які збув знайомій продавчині продуктового магазину.

Куплені в підприємливого чоловіка 5 л алкоголю вона реалізовувала в роздріб покупцям в крамниці села Старостине.

Внаслідок вживання виготовлених з метилового спирту алкогольних напоїв, які становили загрозу для життя і здоров'я людей, померло 8 жителів села та ще 4 людей отримали отруєння, які за судово медичним дослідженням є середньої тяжкості і тяжкими тілесними ушкодженнями, що викликали смерть громадян.

Під час проведених обшуків правоохоронці виявили та вилучили залишки небезпечних для життя алкогольних напоїв. Разом з цим, встановлено місце та громадянина, який постачав сировини, який реалізовував спиртовмісну продукцію, зокрема метанол, по всій території України. У ході обшуків за місцем його незаконної діяльності в м. Дніпро вилучено близько 6 тон спиртовмісної продукції, з яких 2 тони метанолу.

Вироком суду постачальника визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 204 КК України.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №7. Слідчим Золотоніського РВП ГУНП в Черкаській області за процесуального керівництва прокурорів Золотоніської окружної прокуратури повідомлено про підозру громадянину України – жителю Золотоніщини, якому інкриміновано закінчений замах на вчинення умисного вбивства за ч. 2 ст. 15 ч. 1 ст. 115 КК України [70].

Під час досудового слідства було встановлено, що 20.01.2024 р. у вечірній час у помешканні села Золотоніського району 51-річний чоловік розпивав алкогольні напої разом із своїм знайомим. Під час застілля в ході бесіди, між чоловіками почалася сварка на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин, у ході якої підозрюваний умисно наніс власнику будинку один удар ножем в грудну клітку, що за судово-медичною оцінкою є тяжким тілесним ушкодженням, завдяки своєчасно наданій медичній допомозі життя потерпілого медикам вдалося врятувати.

Того ж дня слідчим затримано злочинця в порядку ст. 208 КПК України, а за клопотанням сторони обвинувачення йому обрано запобіжний захід – тримання під вартою. Досудове розслідування в кримінальному провадженні триває.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №8. Прокурор Тальнівського відділу Звенигородської окружної прокуратури 19.01.2024 року скерував до суду обвинувальний акт стосовно громадянина України - жителя Звенигородщини, який у стані алкогольного сп'яніння вбив громадянина України та наніс тілесні ушкодження іншій особі за ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 125 КК України [71].

Під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, яке здійснював слідчий Звенигородського РВП ГУНП в Черкаській області було встановлено, що у 2023 році знаходячись у приватному будинку розташованому у Звенигородському районі 46-річний чоловік розпивав алкогольні напої разом зі своїми двома знайомими, між якими виникла сварка і на ґрунті особистих неприязних відносин обвинувачений наніс 28-річному громадянину, за судово-медичною експертизою легке тілесне ушкодження у вигляді різаної рани правої руки, а потім завдав іншому 49-річному громадянину один удар ножем в грудну клітку, від чого, за судово-медичною експертизою, потерпілий помер на місці події. Обвинувачений перебуває під вартою, кримінальна справа знаходиться на розгляді у суді.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №9. Слідчим СВ Звенигородського РУП ГУНП в Черкаській області за процесуального керівництва прокурора Лісянського відділу Звенигородської окружної прокуратури повідомлено про підозру громадянину одного з сіл Звенигородського району за фактом умисного вбивства за ч. 1 ст. 115 КК України [72].

Під час досудового слідства було встановлено, що в ніч з 11 на 12 січня 2023 року в приватному будинку розташованому в селі Звенигородського району Черкаській області 65-річний чоловік, будучи в гостях у свого знайомого під час розпиття з ним алкогольних напоїв між чоловіками виникла сварка, у ході якої зловмисник ножем наніс господарю будинку численні колото-різані рани, від яких за судово-медичною оцінку останній помер. Після скоєного злочину громадянин ліг спати в будинку потерпілого, а прокинувшись вранці виявив

тіло знайомого без ознак життя і повідомив про це сусідам. Слідчими, після огляду місця злочину, зловмисника затримано в порядку ст. 208 КПК України та на підставі клопотання сторони обвинувачення підозрюваному обрано запобіжний захід – тримання під вартою. Слідство триває.

Приклад із судово-фармацевтичної практики №10. Слідчим СВ Броварської управління НП в Київській області за процесуального керівництва Броварської окружної прокуратури, повідомлено затриманому громадянину про підозру за фактом скоєння умисного вбивства у стані алкогольного сп'яніння за ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу України [73].

Під час досудового слідства було встановлено, що 13.03.2024 р. до чергової частини Броварського управління поліції надійшло повідомлення про загоряння приватного будинку в місті Березань, під час ліквідації пожежі рятувальники виявили тіло 42-річної жінки. Слідчо-оперативна група під час виїзду на місце події встановили, що до вчинення злочину причетний 47-річний місцевий житель. Під час опрацювання події поліцейські з'ясували, що затриманий громадянин знаходячись у приватному будинку розпивав спиртні напої у компанії знайомих, двох жінок та чоловіка. Під час вживання алкогольних напоїв між присутніми під час розмови виник конфлікт. Зловмисник вийшов з будинку до гаражного приміщення. Взяв каністру із бензином та облив приміщення легкозаймистою речовиною. Підпалив кімнату, виникло загоряння приміщення. За висновком судово-медичної експертизи привело до загибелі жінки.

Злочинця затримано в порядку ст. 208 Кримінального процесуального кодексу України та поміщено до ізолятора тимчасового тримання. Слідство триває.

Наведені приклади із судово-фармацевтичної практики (№1-10) свідчать про те, що рівень культури вживання алкогольних напоїв, правової культури і правосвідомості у деякій частині населення знаходиться на низькому рівні. Забагато фактів отруєння зловживання алкоголем (включаючи фальсифікованим), випадки самолікування, що вимагає звернення до екстреної медичної допомоги до лікарів.

Крім того, органи державної влади та місцевого самоврядування в Дніпропетровській, Харківській, Черкаській, Одеській, Київській і Хмельницькій областях не застосовували вичерпних заходів для протидії скоєння злочинів (ст. 115, ст. 125, ст. 204, ст. 286 КК України) [74] у стані алкогольного сп'яніння, що потребує удосконалення законодавства та нормативно-правових актів у цій сфері.

З одного боку, не усунуто причини і умови для скоєння економічних злочинів у легальному секторі економіки України. Продовжено незаконний обіг фальсифікованих алкогольних напоїв під виглядом відомих брендів – горілки, віскі, коньяку та вина. З іншого боку, прокурори і судді не застосовують додаткові статті для кваліфікації дій співучасників злочинців, які працюють в магазинах, в яких відбувається збут фальсифікованих алкогольних напоїв.

Авторами розроблено та запропоновано нормотворчі заходи щодо посилення кримінальної відповідальності злочинців за частиною 3 статі 204 КК України (Табл. 2) .

Таблиця 2. Запропоновано нормотворчі заходи.

Частина статті	Диспозиція статті	Зміст нормотворчих змін до статті
Ч. 3	Незаконне виготовлення товарів, зазначених у частинах першій або другій цієї статті, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само збут таких товарів, що призвело до отруєння чи спричинило смерть особи, - караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з конфіскацією майна, з вилученням та	Незаконне виготовлення товарів, зазначених у частинах першій або другій цієї статті, що становлять загрозу для життя і здоров'я людей, а так само збут таких товарів, що призвело до отруєння чи спричинило смерть особи, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна, з

знищенням незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення.	вилученням та знищенням незаконно виробленої або придбаної продукції, обладнання для її виготовлення.
---	---

Наведемо масштабне дослідження, опубліковане в 2006 р. Лікарі Combining Medications and Behavioural Interventions for Alcohol Dependence (COMBINE) спостерігали за більш ніж 1300 хворими – учасниками в 11 академічних місцях протягом 3-х років. Визначали, яка комбінація фармакотерапії із застосуванням лікарських засобів і медичного консультування є найбільш ефективною у фармакотерапії алкогольної адикції [75, 76]. Загальні позитивні результати для учасників дослідження:

- ✓ досліджувані пацієнти значно скоротили споживання алкоголю під час фармакотерапії;
- ✓ загальний відсоток днів відсутності без алкоголю збільшився втричі, з 25 % до 73 %;
- ✓ споживання алкоголю на тиждень зменшилося з 66 до 13 напоїв, тобто на 80 %;
- ✓ пацієнти отримували препарат Vivitrol (налтрексон) та спеціалізоване консультування;
- ✓ пацієнти отримували препарат Revia (Vivitrol) та повідомили про зменшення тяги до алкоголю;
- ✓ препарат Антабус (дисульфірам) виявив ризики під час високої дози його застосування.

Як вважають Stokłosa I., Więckiewicz G., Stokłosa M., Piegza M., ще не знайдено єдиного ефективного методу лікування алкогольної адикції [77]. Важко знайти єдиний препарат як панацею від алкогольної проблеми. Психотерапія є основою лікування алкогольної адикції. Серед препаратів симптоматичної фармакотерапії використовують налмефен, баклофен, топірамат, габапентин.

Відмінною особливістю клініки сучасних форм алкогольної адикції, як відмічає Чуєв Ю.Ф., є злоякісність та швидкість формування стрижневих складових алкогольної хвороби [78]. Відбулася кардинальна патологічна еволюція у розвитку алкогольної адикції у бік:

- різкого збільшення доз разового прийому алкоголю;
- наростання тяжкості патологічного потягу (тяги) до прийому алкоголю;
- обвального руйнування соматичних і неврологічних функцій громадянина, що п'є;
- деградацією особистості;
- пандемічних масштабів досягла реальна поширеність юнацького, підліткового, жіночого та дорослого алкоголізму;
- набула характеру геноциду алкоголізація молоді та неповнолітніх, збільшилася смертність, обумовлена алкогольною адикцією.

Діагноз алкогольної адикції лікарем ставиться на підставі наявності наступних симптомів у пацієнта:

- ✱ сильне бажання або почуття насильницької тяги до прийому алкоголю;
- ✱ порушена здатність контролювати прийом алкоголю, його дозу, вживання алкоголю у великих кількостях, безуспішні спроби скоротити або контролювати вживання алкоголю;
- ✱ стан абстиненції (похмілля), яке проявляється дратівливістю, нервозністю, слабкістю, загальною розбитістю, відсутністю апетиту, безсонням, депресією, дискомфортом у всьому тілі, коли тільки черговий прийом алкоголю полегшує стан і повертає апетит і сон, нормалізує настрій;
- ✱ значне підвищення дози алкоголю для досягнення ефектів сп'яніння;
- ✱ стан, коли заради прийому алкоголю ігнорують батьківські та материнські обов'язки, відмовляються від навчання, втрачають інтерес до роботи, творчості,

самовдосконалення, через систематичне зловживання алкогольними напоями втрачаються солідні контракти, гонорари, гроші.

За протидії поширення стану залежності зазначимо 4-ри етапи лікування алкогольної адикції (Табл. 3). Включають: - обстеження пацієнта і проведення детоксикації; - стабілізація стану пацієнта; - медикаментозне блокування; - профілактичне лікування пацієнта.

Таблиця 3. Етапи лікування пацієнта з алкогольною адикцією.

Етапи	Лікування
I етап лікування (обстеження та детоксикація)	Лікування проводиться виведення із запою та ліквідація похмільних явищ, усунення потягу до спиртного, зняття явищ дратівливості, запальності, порушень сну, відновлення повноцінної діяльності центральної нервової системи, системи кровообігу, серцево-судинної системи, печінки, шлунково-кишкового тракту і рухової діяльності у.
II етап лікування (стабілізація)	Лікування за допомогою фармакологічної корекції та психотерапевтичного потенціювання (комбінації ліків) проводиться курс стабілізації психічного, соматичного та неврологічного стану пацієнта, зміцнення його життєвих установок на тверезвий образ життя (1-3 дні).
III етап лікування (блокування).	Лікування передбачає фармакотерапевтичну дію, спрямовану на остаточне, повне звільнення від алкогольної залежності, блокування тяги до спиртного (1 процедура).
IV етап лікування (профілактичне лікування)	Профілактичне лікування шляхом застосування різних варіантів кодування (гіпнотичне, лазерне, медикаментозне), або мікрохірургічна операція-підшивка препаратів пролонгованої (тривалої) дії вітчизняного та імпорного виробництва, пролонгів класу «Вівітрол», «Еспераль», «Лідевін», «Дісульфірам» на тривалі терміни режиму тверезості, які дозволяють остаточно позбавити хворого від тяги до спиртного.

Рання діагностика алкогольної залежності є однією з найважливіших і найактуальніших завдань сучасної наркології. Залучення до вирішення цієї проблеми лікарів сімейної практики дозволить на етапі обстеження пацієнтів з гепатопатичною патологією виявити потенційну когорту осіб, які мають симптоми алкогольної адикції [79-82].

Розробка терапевтичних підходів до більш ефективного лікування алкогольної адикції базуються на [76-85]:

- ✚ визнанні концепції щодо поліморфізму клініки ремісійних станів;
- ✚ належності основної більшості цих станів до категорії «факторів ризику рецидивів»;
- ✚ своєчасній (невідкладній) та комплексній їх клініко-діагностичній ідентифікації;
- ✚ превентивних, таргетних, купіруючих, патогенетично обґрунтованих протирецидивних терапевтичних інтервенцій;
- ✚ до складу нового інтегрованого прогностичного тесту був залучений лазерний метод визначення психофізіологічного феномена тремору, який дає інтегративне уявлення щодо неспецифічних, загальнобіологічних, загальнопсихологічних складових усіх ключових ознак алкогольної адикції.

Висновки. Проведено мультисциплінарне вивчення зловживання (обігу) алкогольними напоями (включаючи фальсифікованими) на тлі причинно-наслідкових зв'язків із розладами здоров'я, поширенням злочинності та медико-фармацевтичною допомогою. Проаналізовано статистику зловживання алкоголем. Узагальнено картину споживання (пиво, вино,

спиртовмісні напої, фальсифіковані алкогольні напої) в країнах світу у населення віком від 15 років. Вивчено судово-фармацевтичну практику. Запропоновано нормотворчі заходи задля посилення кримінальної відповідальності злочинців за частиною 3 статті 204 КК України. Проведено огляд препаратів для фармакотерапії алкогольної адикції. Зроблено висновок про необхідність невідкладних заходів для протидії негативним наслідкам вживання алкоголю в Україні. Заходи мають спрямовуватися на зменшення випадків зловживання алкоголем, підвищення загального рівня здоров'я населення, зниження смертності, інвалідизації, зменшення соціально-економічних та медико-фармацевтичних втрат для суспільства.

Конфлікт інтересів. Автори схвалили статтю до публікації і заявляють, не мають будь-якого конфлікту або потенційного конфлікту інтересів.

Фінансування. Автори заявляють, що це дослідження не отримало жодного конкретного гранту від жодної фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Література.

1. Конституція України. Верховна Рада України. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Конституція України. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Shapovalov V.V., Shapovalova V.O., Kuryzheva O.A. Forensic and pharmaceutical study of features of turn-over of medical preparation with psychoactive property on the principle of Constitution of Ukraine. *Farmatsevtichnyi zhurnal*. 2010. No.3. P.42-47. URL: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/798>.
4. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, спиртових дистилатів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального». *Верховна Рада України*. Редакція від 22.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Закон України «Про лікарські засоби». *Верховна Рада України*. Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Gryzodoub O., Shapovalov V. Quality systems in Pharmacy: multidisciplinary context of the State Pharmacopoeia of Ukraine. *SSP Modern Law and Practice*. 2023. Vol.3. No.1. P.1-23. DOI <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v3i1.81>.
7. Shapovalova V. The ICD-11 for the twenty-first century: the first view from the organizational, legal, clinical and pharmacological aspects. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol. 2. No. 1. P. 1-13. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i1.37>.
8. Ivanishyn-Hayduchok L., Shapovalova V., Shapovalov V. ICD-11: organizational and legal, medical and pharmaceutical, social and economic issues of implementation of the program of state guarantees of medical care in 2022 in ukraine, based on the fundamental principles of the European Union. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol.2. No.2. P.1-14. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmpm.v2i2.53>.
9. Shapovalov V. Trafficking of newborn children: multidisciplinary problem of modern surrogacy. *SSP Modern Law and Practice*. 2023. Vol.3. No.4. P.1-8. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v3i4.122>.
10. Shapovalov V., Diachenko A. Interdisciplinary Forensic and Pharmaceutical Study of Illegal circulation of falsified alcoholic beverages to combat crime and prevent Public Health disorders. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol.3. No.1. P.1-12. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmpm.v3i1.86>.
11. Shapovalov V. Forensic pharmacy, organization of pharmaceutical business, drug technology, medical, pharmaceutical, and criminal law: the state system of combating the illegal circulation of narcotic drugs and psychotropic substances and their abuse in pandemic condition. *SSP Modern Law and Practice*. 2022. Vol.2. No.3. P.1-35. URL: <https://doi.org/10.53933/sspmlp.v2i3.66>

12. Global status report on alcohol and health 2018. Geneva: World Health Organization. 2018. 472 s. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241565639>.
13. Shapovalov V. (Jr.), Gudzenko A., Shapovalova V. et al. Forensic and pharmaceutical study of the presence of a causal link between the degree of alcohol abuse and qualification level of the respondents. *Pharmacia*. 2017. Vol.66. No.3. P. 31–39. URL: <http://bsphs.org/wp-content/uploads/2017/11/Shapovalov.pdf>.
14. Third WHO Forum on Alcohol, Drugs and Addictive Behaviours (FADAB). *WHO*. 22.06.2021. URL: [https://www.who.int/news-room/events/detail/2021/06/22/default-calendar/third-who-forum-on-alcohol-drugs-and-addictive-behaviours-\(fadab\)](https://www.who.int/news-room/events/detail/2021/06/22/default-calendar/third-who-forum-on-alcohol-drugs-and-addictive-behaviours-(fadab))
15. Shapovalova V.A., Sosyn I.K., Butenko G.M. et al. Pharmaceutical law in narcology. Kharkov: "Fact". 2004. 800 p.
16. Shapovalova V.A., Voloshyn P.V., Stefanov A.V. et al. Medicines for neurologists, psychiatrists and narcologists. Kh.: Fakt. 2003. 784 p.
17. Shapovalov V.V., Linsky I.V. Forensic pharmacy: the study of disposition to health addictive disorders of the drug addiction patients with deviant behavior. *Farmatsevtychnyi zhurnal*. 2011. Issue 6. P. 30-34. URL: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/564>
18. Комарова О. Як випивають в Україні, країнах ЄС та США: дослідження. *Радіо Свобода*. 24.09.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29507377.html>
19. Рищенко О.О., Шаповалов В.В., Шаповалова В.О. та ін. Організаційно-правова імплементація рекомендацій Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я щодо фармацевтичної корекції пацієнтів із хронічним больовим синдромом на засадах медичного та фармацевтичного права. *Український вісник психоневрології*. 2015. Том 23. Вип. 2 (83). С. 100-104. URL: <https://uvnnpn.com.ua/arkhiv-nomeriv/2015/tom-23-vipusk-2-83/organ-zats-yno-pravova-mplementats-ya-rekomendats-y-vse-sv-tno-organ-zats-okhoroni-zdorov-ya-shchodo>
20. Alcohol. *WHO*. 09.05.2022. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol>
21. 2nd WHO Forum on alcohol, drugs and addictive behaviours. *WHO*. 27.06.2019. URL: <https://www.who.int/news-room/events/detail/2019/06/27/default-calendar/who-forum-on-alcohol-drugs-and-addictive-behaviours>
22. Halatsan O.V., Shapovalova V.O., Shapovalov V.V. et al. Farmatsevtychne pravo v derzhavnii systemi minimizatsii sudovo-farmatsevtychnykh ryzykiv pry obihu likarskykh zasobiv u silskii mistsevosti. *Ukr. visnyk psykhonvrolohii*. 2013. Vol. 21. No 2 (75). P. 96-100. URL: <https://uvnnpn.com.ua/arkhiv-nomeriv/2013/tom-21-vipusk-2-75/farmatsevtichne-pravo-v-derzhavn-y-sistem-m-n-m-zats-sudovo-farmatsevtichnykh-rizik-v-pri-ob-gu-l-ka>
23. Hayduchok I., Shapovalov V. Forensic pharmacy and medicine: risks for pharmacotherapy of addiction and countering of illegal circulation of psychoactive substances in the COVID-19 pandemic. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. Vol. 1. No 2. P. 1-28. DOI: <https://doi.org/10.53933/ssppmp.v1i2.32>.
24. Shapovalova V. Alcoholic Hepatitis: An experimental meta-analysis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2023. Vol.3. No.1. P.1-11. URL: <https://doi.org/10.53933/ssppmp.v3i1.77>
25. Chuiev Y., Shapovalova V. Integrated ABC/VEN-analysis of drug prescriptions in pharmacotherapeutic schemes for relief of drunken forms of alcohol dependence. *SSP Modern Pharmacy and Medicine*. 2022. Vol.2. No.1. P.1-14. URL: <https://doi.org/10.53933/ssppmp.v2i1.35>.
26. Shapovalov V.V., Linsky I.V. Forensic pharmacy, forensic narcology: scoring method of the predisposing to psychical and behavioral frustrations health by reason of psychoactive substances abusing. *Farmatsevtychnyi zhurnal*. 2010. Issue 1. P. 36-41. URL: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/864>
27. Shapovalov V., Linsky I. Forensic and pharmaceutical study of the pharmacotherapy of opioid withdrawal syndrome among patients-offenders with different levels of opium addiction on a base of evidence-based pharmacy. *Farmatsevtychnyi Zhurnal*. 2012. No. 1. P. 20-27. URL: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/546>.
28. Shapovalov V.V. (Jr.), Linsky I.V. Evidence-based pharmacy: definition of the control regime for the medicines in the pharmaceutical correction schemes of the opioid dependence.

- Pharmaceutical Zhurnal.* 2013. No. 3. P. 35-40.
 URL: <https://pharmj.org.ua/index.php/journal/article/view/399>.
29. Osyntseva A. Polydrug addiction: multidisciplinary forensic and pharmaceutical, organizational and legal, and technological study of factors of formation and development. *SSP Modern Pharmacy and Medicine.* 2022. Vol. 2. No 4. P. 1-14. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmppm.v2i4.72>
30. Shapovalova V. Forensic and pharmaceutical risks in the organization of pharmacotherapy of covid, post-covid and long-covid disorders. COVID-19 and Vaccination Practice Standards. *SSP Modern Pharmacy and Medicine.* 2022. Vol. 2. No 4. P. 1-24. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmppm.v2i4.69>
31. Shapovalov V. Falsified alcohol: multidisciplinary forensic and pharmaceutical, criminal and legal, clinical and pharmacological study of circulation and factors of destruction of human body. *SSP Modern Law and Practice.* 2023. Vol. 3. No. 2. P. 1-18. URL: <https://ssp.ee/index.php/mlp/article/view/89>.
32. Shapovalova V. Interdisciplinary pharmaco-economic research concerning the pharmacotherapy of alcoholic hepatitis in conditions of COVID-19 Pandemic. *SSP Modern Pharmacy and Medicine.* 2023. Vol. 3. No 2. P. 1-10. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmppm.v3i2.87>
33. Shapovalova V.A., Zbrozhek S.I., Shapovalov V.V. et al. Forensic pharmacy: some risk factors in the formation of addictive health disorders. *Acta Scientific Pharmaceutical Sciences.* 2021. Vol.4. Iss.1. P.7-12. DOI: <https://doi.org/10.31080/ASPS.2020.05.0651>
34. Gudzenko A., Shapovalov V., Shapovalova V. et al. Organization and legal aspects of the use of marketing analysis of multivitamin complexes for pharmaceutical provision of health diseases among combatants. *Acta scientific pharmaceutical sciences.* 2021. Vol.5. Iss.4. P.74-80. DOI: 10.31080/ASPS.2021.05.0704. DOI: <https://doi.org/10.31080/ASPS.2021.05.0704>
35. Gudzenko A., Shapovalov V., Shapovalov V. et al. Forensic pharmacy: analysis of complaints about the pharmaceutical provision for privileged categories of patients in Ukraine (experimental research). *Science Review.* 2021. Vol. 2. Iss. 37. P. 1-6. URL: https://doi.org/10.31435/rsglbal_sr/30042021/7517.
36. Hayduchok I.G., Shapovalova V.O., Ishcheikin K.E. et al. Pharmaco-economic approaches for pharmacotherapy of Rheumatoid arthritis. *Likars'ka Sprava.* 2021. No 1-2. P. 54-63. DOI: [https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2021\(11\)](https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2021(11))
37. Shapovalov V. (Jr.), Zbrozhek S., Gudzenko A. et al. Organizational and legal analysis of the pharmaceutical provision for the most common diseases of society. *International Journal of Pharmaceutical Sciences Review and Research.* 2018. Vol.51. No.1. P.118-124. URL: <http://globalresearchonline.net/journalcontents/v51-1/18.pdf>.
38. Shapovalov V.V. (Jr.), Zbrozhek S.I., Shapovalova V.O. et al. Organizational and legal evaluation of availability of medicines' circulation for cancer patients. *Pharmacia.* 2018. Vol.65. No.2. P.17-22. URL: <http://bsphs.org/?magazine=organizational-and-legal-evaluation-of-availability-of-medicines-circulation-for-cancer-patients>.
39. Shapovalova V.A., Shapovalov V.V., Shapovalov V.V. et al. Forensic and pharmaceutical assessment of polydrug addiction at combined use of psychoactive substance. *Likars'ka sprava.* 2018. No.1-2 (1146). P. 171-177. DOI: [https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2018\(29\)](https://doi.org/10.31640/JVD.1-2.2018(29)).
40. Shapovalov V. (Jr.), Gudzenko A., Shapovalova V. et al. Forensic and pharmaceutical analysis of addictive morbidity because of the use of narcotic psychoactive substances in Ukraine (retrospective aspect). *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Research.* 2018. Vol. 3. Is. 3. P. 22-25. URL: <http://www.pharmacyjournal.net/archives/2018/vol3/issue3>.
41. Ryabukha O. Multidisciplinary studies of the thyroid gland's synthetic activity under conditions of iodine deficiency using correlation analysis. *SSP Modern Pharmacy and Medicine.* 2023. Vol.3. No.3. P.1-15. DOI: <https://doi.org/10.53933/sspmppm.v3i3.104>
42. Shapovalova V.O., Mykhailov V.S., Shapovalov V.V. The characteristics of the development of cataleptic phenomena during the action of a new Ukrainian neuroleptica

- butyrophenone derivative--in experiments on mice. *Fiziol. Zh.* 1999. Vol. 45. No.3. P.114-117. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10439301/>.
43. Shapovalova V.O., Shapovalov V.V. Spasmophilia in children and the anticonvulsant properties of a new Ukrainian preparation containing a pyrimidine derivative. *Fiziol. Zh.* 1998. Vol. 44. No.5-6. P.102-105. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9866032/>
44. Shapovalova V.O., Chernykh V.P. The physiological properties of the action of a new analgesic and antipyretic preparation. *Fiziol. Zh.* 1997. Vol. 43. No.1-2. P. 117-121. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9221112/>
45. Shapovalova V.O. Paracetamol pharmacokinetics in the blood plasma of sexually immature rabbits with the use of the new Paravit preparation. *Fiziol. Zh.* 1995. Vol.41. No.5-6. P. 57-60. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9026394/>
46. Shapovalova V.O. The effect of Val'kofen tablets for children on the function of the gastrointestinal tract and liver in an experiment. *Fiziol. Zh.* 1995. Vol. 41. No. 5-6. P. 111-116. URL: <https://europepmc.org/article/med/9026383>
47. Мінко О.І., Маркозова Л.М., Артемчук А.П. та ін. Алгоритм обрання оптимальної комплексної терапії осіб, залежних від алкоголю. *Український журнал психоневрології.* 2023. Т.31. Вип.3(116). С.91-98. URL: <https://uvnpu.com.ua/arkhiv-nomeriv/2023/tom-31-vipusk-3-116/algoritm-obrannya-optimalno-kompleksno-terap-os-b-zaleznykh-v-d-alkogolyu>.
48. Shapovalova V. Pharmacotherapy of depressive disorders in conditions of coronavirus disease: pharmacoeconomic experimental study. *SSP Modern Pharmacy and Medicine.* 2023. Vol.3. No.3. P.1-11. DOI: <https://doi.org/10.53933/ssppmp.v3i3.101>.
49. Österberg E., Lindeman M., Karlsson T. Changes in alcohol policies and public opinions in Finland 2003-2013. *Drug Alcohol Rev.* 2014. Vol.33. No.3. P. 242.
50. Shapovalov V. V. (II), Shapovalova V. O., Shapovalov V. V. et al. Analiz asortymentu likarskykh zasobiv, shcho mistiat u svoiemu skladi spyrt etylovyi (etanol) na zasadakh sudovoi farmatsii. *East European Scientific Journal (Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe).* 2016. N. 8, vol. 4. P. 147–156.
51. Shapovalova V., Shapovalov V., Osyntseva A. et al. Organization of the pharmaceutical business, industrial pharmacy and forensic pharmacy concerning the competences of quality management during the circulation of medical products: GxP standards. *Actual Problems of Medicine and Pharmacy.* 2022. Vol.3. No.2. P.1-20. DOI: <https://doi.org/10.52914/apmp.v3i2.44>.
52. Tukhar I., Shapovalova V., Shapovalov V. et al. Pharmacological view on the problem of comorbidity in the pharmacotherapy of chronic pancreatitis. *Science Review.* 2021. Vol. 3. No. 38. P.1-5. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/30072021/7591. URL: <https://rsglobal.pl/index.php/sr/article/view/1995>.
53. The effect of COVID-19 on alcohol consumption, and policy responses to prevent harmful alcohol consumption. *OECD.* 19.05.2021. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/the-effect-of-covid-19-on-alcohol-consumption-and-policy-responses-to-prevent-harmful-alcohol-consumption-53890024/>.
54. Shapovalov V.V. (Jr.), Shapovalova V.A., Shapovalov V.V. Development of forensic and pharmaceutical researches within the organization of pharmaceutical business, drug technology and pharmaceutical law in Ukraine concerning the turnover of controlled drugs and substances. *Health of Society.* 2021. Vol. 10. No. 3. P. 98-106. DOI: <https://doi.org/10.22141/2306-2436.10.3.2021.246351>.
55. Shapovalov V.V., Shapovalova V.O., Bondarenko V.V. Evidential pharmacy regarding the forensic support of modified substances removed from illegal circulation as a measure to combat the spread of drug addiction. *Zaporozhye medical journal.* 2007. No. 3. P. 175-177.
56. Shapovalov V.V., Gudzenko A.O., Shapovalova V.O. et al. Clinical and pharmacological, classification and legal, nomenclature and legal distribution of medicines for pharmacotherapy of depression among combatants (F 32-33). *Health of Society.* 2021. Vol. 7. No. 4. P. 181-186. URL: <https://doi.org/10.22141/2306-2436.7.4.2018.148361>

57. Osna N.A., Donohue T.M., and Kharbanda K.K. Alcoholic Liver Disease: Pathogenesis and Current Management. *Alcohol. Res.* 2017. 38. 2. P. 147-161. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5513682/>
58. Цироз печінки. *empendium*. 2024. URL: <https://empendium.com/ua/chapter/B27.II.7.12>.
59. Shapovalov V. (Jr.), Gudzenko A., Shapovalova V. et al. Concerning the importance of forensic and pharmaceutical researches to improve patients' accessibility to medicines. *Pharmacia*. 2017. Vol.64. No.2. P.23–29. URL: <http://bsphs.org/wp-content/uploads/2017/07/Shapovalov.pdf>.
60. Sosin I.K., Chuiev Yu.F., Shapovalova V.O. et al. Narcology: National Textbook. *Kharkiv: Kolehium*. 2014. 1500 p.
61. Gudzenko A. A., Shapovalov V. (Jr.) V., Shapovalova V.A. et al. Organizational and legal, forensic and pharmaceutical researches of pharmaceutical provision for mental disorders of victims in the emergencies at regional level. *Likars'ka Sprava*. 2018. Vol. 7-8. P. 149-157. URL: [https://doi.org/10.31640/JVD.7-8.2018\(24\)](https://doi.org/10.31640/JVD.7-8.2018(24)).
62. Alcohol and liver disease. *British Liver Trust*. 2023. URL: https://britishlivertrust.org.uk/information-and-support/risks-and-causes/alcohol/?utm_source=google&utm_medium=cpc&gclid=CjwKCAjw8-OhBhB5EiwADyoY1XFdtEU74OGmTlua7CB05fWK_vZrrzUMUezRch8SszBj0QhbadV2bRoCiVcQAvD_BwE.
63. У прокуратурі проведено щорічну підсумкову нараду та визначено пріоритети. *Черкаська обласна прокуратура*. 02.02.2024. URL: <https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=352093>
64. У Харкові правоохоронці викрили підпільний цех з виробництва фальсифікованого алкоголю: вилучено продукції на понад 6 млн грн. *Харківська обласна прокуратура*. 16.02.2024. <https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=353394>
65. Житель Кам'янки, який налагодив бізнес з продажу незаконно виготовлених алкогольних напоїв і спирту, постане перед судом. *Черкаська обласна прокуратура*. 02.02.2024. <https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=352114>
66. У Кам'янці місцевий житель налагодив бізнес з продажу незаконно виготовлених алкогольних напоїв і спирту, йому повідомлено про підозру. *Черкаська обласна прокуратура*. 29.12.2023. <https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=349534&fp=30>
67. На Дніпропетровщині ліквідували масштабну схему незаконного виготовлення та реалізації алкогольних виробів. *Дніпропетровська обласна прокуратура*. 07.12.2023. <https://dnipr.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=348127&fp=30>
68. За вчинення смертельної ДТП мешканця Дніпропетровщини засуджено до 10 років позбавлення волі. *Дніпропетровська обласна прокуратура*. 09.11.2023. <https://dnipr.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=346256&fp=90>
69. Мешканку Хмельниччини судитимуть за незаконний збут фальсифікованого алкоголю та цигарок. *Хмельницька обласна прокуратура*. 06.02.2024. <https://khmel.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=352414&fp=30>
70. Масове отруєння та загибель людей у Роздільнянському районі – судитимуть продавчиню місцевої крамниці та її постачальника. *Одеська обласна прокуратура*. 24.01.2024. URL: <https://od.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=351231&fp=30>.
71. Замах на умисне вбивство – повідомлено про підозру жителю Золотоніського району. *Черкаська обласна прокуратура*. 30.01.2024. URL: <https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=351833&fp=20>
72. Застілля, яке закінчилося різаниною: перед судом постане 46-річний тальнівчанин. *Черкаська обласна прокуратура*. 19.01.2024. URL: <https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=350908&fp=40>
73. Вбивство під час застілля: повідомлено про підозру жителю одного із сіл Звенигородського району. *Черкаська обласна прокуратура*. 16.01.2024. URL: <https://chk.gp.gov.ua/ua/news.html? m=publications& t=rec&id=350650&fp=40>

74. Підпалив будинок, внаслідок чого загинула жінка: правоохоронці Київщини повідомили про підозру зловмиснику. *Офіційний вебпортал ГУ НП в Київській області*. 13.03.2024. <https://magnolia-tv.com/news/104385-pidpalyv-budynok-vnaslidok-choho-zahynula-zhinka-na-kyvivshchyni-choloviku-povidomleno?prov=ukrnet>
75. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст.131. Редакція від 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
76. Buddy T., Gans S. What medications are used to treat alcoholism? *Verywellmind*. 12.12.2023. URL: <https://www.verywellmind.com/medications-for-alcoholism-67514>
77. Anton R.F., O'malley S.S., Ciraulo D.A. et al. Combined pharmacotherapies and behavioral interventions for alcohol dependence: the COMBINE study: a randomized controlled trial. *JAMA*. 2006. Vol. 295. No.17. P. 2003-2017. DOI: <https://doi.org/doi:10.1001/jama.295.17.2003>
78. Stokłosa I., Więckiewicz G., Stokłosa M. Medications for the treatment of alcohol dependence-current state of knowledge and future perspectives from a public health perspective. *Int. J. Environ Res Public Health*. 2023. Vol.20. No.3. P.e1870. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36767234/#:~:text=Psychotherapy%20is%20the%20mainstay%20of,and%20nalmeffene%20by%20the%20EMA>. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph20031870>.
79. Чуев Ю.Ф. Алкогольна залежність. *Доктор Чуев – кабінет лікаря нарколога*. 2024. URL: <https://xn--80aguehibm.kh.ua/uk/lechenie-zavisimostej/alkogolna-zalezhnist/>
80. Сосін І.К., Сквіра І.М., Міцура В.М. та ін. Рання діагностика алкогольної залежності в практиці сімейного лікаря. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2016. № 1. С. 69-72. DOI: <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2016.v25.i1.6031>
81. Сосін І.К., Чуев Ю.Ф., Сушинська О.О. та ін. Доказова фармація: Досвід застосування препарату Кокарніт в комплексному лікуванні алкогольної полінейропатії. *Український вісник психоневрології*. 2012. Т. 20, Вип. 2 (71). Додаток. С. 89-90.
82. Сосин И.К., Чуев Ю.Ф. Доказательная фармация: современная рубрификация показаний к применению методов лазерной терапии в наркологии. Кокарніт в комплексному лікуванні алкогольної полінейропатії *Український вісник психоневрології*. 2012. Т. 20. Вип. 2 (71). Додаток. С.90-91.
83. Сосін І.К., Сквіра І.М. Нові підходи до інтегрованого прогнозування рецидивів при алкогольній залежності. *Український вісник психоневрології*. 2013. Т. 21, Вип. 3 (76). С. 83-86. URL: <https://uvnnpn.com.ua/upload/iblock/53f/53f31ee197ac1083edf704ba04576517.pdf>
84. Бараненко О.В. Критерий качества жизни и длительность ремиссий во время лечения алкогольной зависимости. *Украинский вестник психоневрологии*. 2007. Т. 15. Вып. 1 (50). С. 257.
85. Патент України №85018 МПК (2013.11) А61К 31/00, А61Р 1/16. Спосіб лікування хворих на алкогольну (пивну) залежність. Винахідник(и): Сосін І.К., Чуев Ю.Ф., Шаповалова В.О., Чуева К.Ю., Гончарова О.Ю., Шаповалов В.В., Шаповалов Валентин В., Румянцев А.І.; заявник та патентовласник Харківська медична академія післядипломної освіти. №u201305059. заявл. 19.04.2013. 24); опубл. 11.11.2013.// Бюл. Держ. департ. Інтелект. власності. 2013. № 21. URL: <https://uapatents.com/10-85018-sposib-likuvannya-khvorikh-na-alkogolnu-pivnu-zalezhnist.html#dopinfo>